

Over oude wijn in nieuwe zakken: van haardtoelage tot sociaal-pedagogische toelage

Sophie Bollen, Amsab-Centrum Antwerpen

In dit artikel belicht ik de historiek van de sociaal-pedagogische toelage (spt). Medio jaren 1970 werd immers een maatregel doorgevoerd die voorzag in een geldelijke vergoeding voor de ouder die 'thuisopvoedingsarbeid' verrichtte. De spt bleek echter een doodgeboren kind, tot grote opluchting van de (linkse) vrouwenbeweging die de premie beschouwde als een flinke stap terug in het emancipatieproces. Recentelijk werden echter opnieuw voorstellen gelanceerd om ouders die hun job opzeggen om zorgarbeid in het gezin te verrichten, een vervangingsinkomen te geven. De huidige actieve welvaartsstaat blijkt immers te kampen met een falende capaciteit om de behoefte aan zorg voor het inactieve deel van de bevolking op te vangen. De vorige minister van Welzijn Mieke Vogels (Agalev) meende dat het vermogen van de overheid om zorgarbeid uit handen van het gezin te nemen grenzen kent, zowel op budgettair als op ethisch vlak. Als pleitbezorgster van de (her)waardering van de thuisverzorging voerde zij een inkomenscompensatie in voor werknemers die een ongeneeslijk ziek familielid verzorgen. De minister speelde ook met het idee om deze regeling uit te breiden tot ouders die ervoor kiezen zich voltijds aan de opvoeding van hun kinderen te wijden. ⁽¹⁾Het huidige tijdskredietsysteem dat in de plaats kwam van het vroegere stelsel van loopbaanonderbreking, laat dit eigenlijk reeds toe voor een bepaalde periode. Ook de sp.a is het idee van een opvoedersvergoeding genegen. De vorige sp.a-minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie, Johan Vande Lanotte, stelde in januari 2003 voor om een ouderschapsvergoeding voor een periode van zes maanden in te voeren. ⁽²⁾

Het idee om de thuisblijvende moeder een geldelijke vergoeding toe te kennen, dateert al van lang voor de jaren 1970

De haardtoelage

Het idee om de thuisblijvende moeder een geldelijke vergoeding toe te kennen, dateert al van lang voor de jaren 1970. De voorloper van de opvoedingspremie was de haardtoelage, ingevoerd in 1949. De haardtoelage kaderde in een beleid dat tot doel had de vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie af te remmen. De beleidsvoerders hoopten hiermee arbeidsplaatsen vrij te maken voor de mannelijke werklozen. Dit tewerkstellingsbeleid werd ingezet in de jaren 1930 en kende een vervolg na WO II.

Reeds in 1934 lanceerde de katholieke senator Georges Rutten een wetsvoorstel om de vrouwenarbeid te beperken in de industrie en de tertiaire sector.⁽³⁾ Volgens Rutten was het om meerdere redenen noodzakelijk dat moeders zich voltijds aan de opvoeding van hun kroost wijdden. De zorg voor het gezin was de 'natuurlijke' plicht van de vrouw. Bovendien had de buitenshuisarbeid van de vrouw negatieve gevolgen voor haar fysieke en morele gezondheid. Miskramen en zuigelingensterfte zouden in verband te brengen zijn met vrouwenarbeid. De werkende vrouw werd zelfs medeverantwoordelijk geacht voor de jeugdcriminaliteit. Werkende vrouwen namen daarenboven de jobs in van werkloze mannen. Rutten verwees naar de encycliciek *Quadragesimo Anno* waarin gesteld werd dat de eerste taak van de moeder de opvoeding van de kinderen was en waarin ook werd gepleit voor het instellen van een 'gezinsloon' of kostwinnersloon.⁽⁴⁾ Maar Ruttens voorstel was evenzeer geïnspireerd op de economische omstandigheden. De wereldwijde economische crisis maakte dat de werkloosheid schrikbarendere proporties aannam. De katholiek-liberale regeringen Ch. De Broqueville (22 oktober 1932-13 november 1934) en G. Theunis (20 november 1934-19 maart 1935) probeerden de crisis te lijf te gaan door onder meer te besnoeien in hun eigen personeelsuitgaven. Vooral werkende gehuwde vrouwen moesten het hierbij ontgelden. Het KB van 13 mei 1933 stelde een loonsvermindering in voor vrouwelijke rijksambtenaren die met een rijksambtenaar waren gehuwd.⁽⁵⁾ Op 31 mei 1933 werd een KB uitgevaardigd dat volledig werkloze gehuwde vrouwen uitsloot van de werkloosheidsverzekering. Het KB van 29 januari 1935 verzachtte deze maatregel enigszins: gehuwde vrouwen die gezinshoofd waren, kregen wél recht op een werkloosheidsvergoeding. Hetzelfde KB bepaalde dat een mannelijke werkloze zijn uitkering verminderd zag met een vierde van het loon van zijn echtgenote. Zes dagen eerder werd een KB uitgevaardigd dat een loonblokkering instelde voor vrouwelijke rijksambtenaren en onderwijzeressen. Verder werd gepoogd om vrouwen de toegang tot het rijksambt te ontzeggen: de ministeriële besluiten van 12 april en 30 juli 1934 bepaalden dat alle staatsbetrokkingen voortaan voorbehouden waren voor mannelijke kandidaten. Ook in de privésector probeerden de beleidsvoerders de vrouwenarbeid in te perken door aan de minister van Arbeid en Sociale Voorzorg de mogelijkheid te geven tewerkstellingsquota voor werkneemsters in te stellen per bedrijf.⁽⁶⁾ Het wetsvoorstel-Rutten werd medeondertekend door de twee katholieke senatoren, Paul Segers en Cyrille Van Overbergh, maar werd nooit in overweging genomen.⁽⁷⁾

De regering-P. Van Zeeland, een katholiek-liberaal-socialistische coalitie (25 maart 1935 - 26 mei 1936), vaarde een andere koers. Er werd een commissie voor vrouwenarbeid opgericht die ondanks haar louter adviserende functie, het tewerkstellingsbeleid sterk beïnvloedde en bijdroeg tot de afschaffing van voornoemde beperkende maatregelen. Opvallend is echter wel dat de commissie vooral praktische en economische bezwaren uitte tegen deze maatregelen⁽⁸⁾; het recht op arbeid van de vrouw gold niet als argument.

Ook in de andere Europese landen vonden soortgelijke ontwikkelingen plaats. Gehuwde vrouwen werden door allerhande maatregelen en stimuli ertoe aangezet om hun baan op te geven of zagen hun sociale rechten inzake werkloosheidsverzekering afbrokkelen.⁽⁹⁾ Zo voerde Frankrijk in 1939 een vergoeding in voor moeders die thuisbleven om zich aan de opvoeding van hun kinderen te wijden.⁽¹⁰⁾

Na WO II zette de Belgische overheid haar beleid ten aanzien van vrouwelijke werkkrachten gewoon voort. Ondanks een licht herstel tijdens de directe naoorlog, kampte de Belgische arbeidsmarkt nog steeds met een sterke werkloosheid. Moeders met jonge kinderen bleken een geschikte, duidelijk afgebakende categorie te vormen voor een ontradend tewerkstellingsbeleid. Hierbij werden niet enkel financiële impulsen aangewend maar tevens morele argumenten inzake de plichten van de vrouw ten opzichte van de ganse maatschappij. In de parlementaire debatten voor de invoering van de haardoelage werd dit morele aspect sterk benadrukt. Voortrekster in deze debatten was de katholieke senator Maria Baers die in 1946 een wetsvoorstel indiende om de thuisblijvende moeder een verhoogde kinderbijslag toe te kennen. Het zou echter nog tot 1949 duren tot de haardoelage door middel van een regentsbesluit werd ingevoerd.⁽¹¹⁾ De toelage bedroeg 100 frank per maand en werd nadien tweemaal verhoogd.⁽¹²⁾

In 1955 verlaagde de socialistische regering-A. Van Acker (22 april 1954-2 juni 1958) dit bedrag. Dit leidde tot hevig protest binnen de katholieke partij en haar zuilorganisaties. CVP-senator Jeanne Driesen zag hierin een misprijzen van de regering ten opzichte van de rol van de thuisblijvende moeder die anders best wat aanmoediging kon gebruiken. Bovendien betekende de haardoelage voor vele gezinnen een belangrijke aanvulling op het inkomen, aldus Driesen. Ze beschuldigde de coalitie ervan dat ze de toelage viseerde omdat ze was totstandgekomen onder een CVP-regering, wat de socialistische minister van Arbeid en Sociale Voorzorg Léon-Eli Troclet overigens beaamde!⁽¹³⁾ Bij de hervorming van de kinderbijslagregeling in 1957 schafte Troclet de haardoelage dan ook af.⁽¹⁴⁾

De werkelijke reden tot afschaffing van de toelage was echter ingegeven door politiek opportunisme, gebaseerd op het veranderde economische klimaat. Vanaf het begin van de jaren 1950 ging het terug bergop met de economie. Door een aantal factoren was de beschikbare mannelijke actieve bevolking echter geslonken. Het tekort aan arbeidskrachten kon de economische expansie in het gedrang brengen. Naast gastarbeiders werden plots ook vrouwen aangemoedigd om de arbeidsmarkt te betreden. De over-

Optocht waarin geprotesteerd wordt tegen de beperkende maatregelen inzake vrouwenarbeid, jaren 1930

heid probeerde buitenshuisarbeid aantrekkelijk te maken, onder meer door deeltijdse arbeid te promoten, die werd voorgesteld als een ideale manier om gezin en werk te combineren.⁽¹⁵⁾ Het zou echter nog tot het eind van de jaren 1960 duren voor een begin werd gemaakt met de uitbouw van een volwaardige collectieve kinderopvang.

De spt: geesteskind van de Bond van Grote en Jonge Gezinnen

De aantasting van de haardtoelage ontketende niet alleen een storm van protest binnen de christelijke zuil, maar ook bij de Bond van Grote en Jonge Gezinnen (BGJG). Bij de verlaging van de haardtoelage in 1955 organiseerde de BGJG een protestbetoging te Brussel waaraan 10.000 leden deelnamen. Tijdens haar studiedagen van mei 1959 eiste de gezinsorganisatie de herinvoering van de toelage en in 1963 werd in het kaderblad van de BGJG opnieuw het idee gelanceerd om de opvoedersvergoeding terug in te voeren. De jonge bondsvoorzitter en CVP-volksvertegenwoordiger Frans Van Mechelen maakte van de sociaal-pedagogische toelage (spt) - de vroegere haardtoelage werd door hem herdoopt met een meer modieuze en moderne benaming - zijn paradepaardje. In zijn nieuwjaarstoespraak van 1967 kondigde hij aan dat de spt voortaan bovenaan het prioriteitenlijstje van de gezinsorganisatie prijkte. Van Mechelen bestookte de lezers van het ledenblad haast wekelijks met zijn geesteskind. Het doel van de toelage was, zoals de naam liet vermoeden, tweeledig. Ten eerste moest de spt als pedagogisch hulpmiddel het gezin ondersteunen in zijn opvoedende taak. Het gezin, en meer bepaald de thuisopvoeding verstrekt door de moeder, was immers een gegeven dat door geen enkele andere opvoedingsvorm kon worden geëvenaard, aldus Van Mechelen. Daarnaast had de spt ook een sociaal doel in die zin dat de premie het gezinsinkomen verhoogde en de moeder dus niet meer moest werken uit financiële noodzaak. Op die manier zou de spt ook bijdragen tot de emancipatie van de vrouw. Van Mechelen definieerde emancipatie namelijk als de vrije keuze tussen buitenshuisarbeid of de mogelijkheid thuis de zorg op te nemen voor het gezin.⁽¹⁶⁾ De spt was daarom geen alleenstaande maatregel maar kaderde in een breder sociaal statuut voor de moeder. Af en toe liet de bondsvoorzitter zich echter ook verleiden tot minder hippe, natalistische argumenten. De dalende nataliteit bracht de welvaartsstaat in gevaar en een opvoedersloon zou een positief demografisch effect hebben, zoals een soortgelijke maatregel in Hongarije overigens had bewezen, aldus Van Mechelen.

Naarmate de jaren vorderden werd de gezinsorganisatie bij monde van haar voorzitter echter voorzichtiger in haar argumentatie en trachtte ze haar discours te ontdoen van elementen die konden wijzen op enig conservatisme. Nieuwe linkse vrouwenorganisaties schoten immers als paddestoelen uit de grond en met Simone de Beauvoir als profetes was het not done om de vrouw voortaan nog te zeer vast te pinnen op haar moederrol. In *De Bond* verschenen de eerste artikels die wezen op het belang van de vader bij de opvoeding. Andere voorstellen die de feministische kritiek moesten paren waren de beperking van de spt tot de lagere inkomensgroepen en een leeftijdsgrens

voor het op te voeden kind. Toch bleef de moeder voor de BGJG onvervangbaar bij de opvoeding van het jonge kind wegens haar psychologische kwaliteiten. Hoewel in het ledenblad van de Bond af en toe wel voor een betere uitbouw van de kinderopvang werd gepleit, kon je tussen de regels lezen dat thuisopvoeding door de moeder nog steeds bovenal verkozen werd. In 1967 stelde Van Mechelen in een interpellatie in de Kamer dat de overheid de keuze diende te maken tussen de uitbouw van de openbare kinderopvang óf van de spt, waarbij hij argumenteerde dat de invoering van de spt veel goedkoper zou zijn.⁽¹⁷⁾

Veel loze belofes en de programmawet

De eis tot (her)invoering van een opvoedersvergoeding kwam echter niet alleen van de katholieke zuil en van de BGJG. Ook De jonge Volksunie beseftte dat een premie voor de thuisblijvende moeder een dankbaar verkiezingsthema was om te scoren bij het electoraat van huisvrouwen en plaatste de eis tot het toekennen van een maandelijks vergoeding van 1000 frank aan moeders met jonge kinderen in haar partijprogramma van 1962.⁽¹⁸⁾

Het eerste wetgevende initiatief kwam echter toch van CVP-zijde. Op 30 november 1966 diende senator Octavius Verboven een wetsvoorstel in tot wijziging van het kinderbijslagstelsel waarin de premie voor de thuisblijvende moeder vervat zat. Zowel de ministers van het Gezin Marguerite De Riemaecker als van Sociale Voorzorg Placide De Paepe, beiden overigens van CVP-signatuur, gaven te kennen dat zij principieel voor het voorstel gewonnen waren, maar dat ze het te duur vonden. De regeringsverklaring van de roomsrode regering-Eyskens-Merlot/Cools (17 juni 1968 - 8 november 1971) zette de trend voor de daaropvolgende regeerakkoorden. Hierin werd beloofd werk te maken van de *“erkenning van de sociale en opvoedende rol van de moeders”*. Hiertoe werd door de minister van Gezin en Huisvesting Gustave Breyne (BSP) een werkgroep opgericht die een sociaal statuut van de moeder diende op te stellen, zonder tastbaar resultaat weliswaar. Ook de daaropvolgende regering-Eyskens-Cools II (20 januari 1972 - 22 november 1972) beloofde de invoering van een opvoedersvergoeding aan moeders uit lagere inkomensgezinnen. De volgende regering-Leburton-Tindemans-De Clercq (socialisten, christen-democraten, liberalen) (26 januari 1973 - 19 januari 1974) kwam dan weer met een meer voorzichtige belofte. Zij wilde het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Kinderbijslagen de mogelijkheid laten om de invoering van een *“bijzondere toelage aan huismoeders in zoverre het gezinsinkomen het vastgestelde bedrag niet overschrijdt en zij tenminste een kind van minder dan drie jaar ten laste hebben”* te onderzoeken. Uiteindelijk kwam de roomsblauwe regering-Tindemans I (25 april 1974 - 18 april 1977) wel haar belofte na toen ze in haar regeringsverklaring stelde dat *“voorrang zal verleend worden aan het invoeren van een sociaal-pedagogische toelage aan gezinnen met een bescheiden inkomen en met kleine kinderen”*. Via artikel 133 sectie 4 quater van de programmawet 1975-1976 werd de spt het parlement ‘binnengesmokkeld’. Een vergelijking met de haard-

toelage is hier frappant: deze zag eveneens op verdoken wijze, namelijk door middel van een regentsbesluit, het licht. Door de spt te koppelen aan de programmawet die bol stond van de besparingsmaatregelen, zagen de voornaamste tegenstanders van de spt, met name de socialisten, zich verplicht hun krachten te verdelen in de stemmingsdebatten en kon er dus niet al te lang worden stilgestaan bij de spt.

De spt bleek echter een doodgeboren kind: het KB dat de de toekenningsmodaliteiten diende te regelen kwam er nooit. Op vragen naar het uitblijven van de spt antwoordden zowel de CVP-minister van Sociale Voorzorg De Paepe als zijn opvolger Luc D'Hoore dat het de overheid aan de nodige middelen ontbrak om de maatregel te verwezenlijken wegens de economische crisis.⁽¹⁹⁾ Vraag is natuurlijk of de regering dit niet had kunnen voorzien. Zoals gezegd snoerde de programmawet 1975-1976 de broekriem stevig aan en moesten onder meer de laagste inkomens en het onderwijs het ontgelden.

Een werkloos arbeidsreserveleger

Vooraf het hoge en voortdurend stijgend aantal werklozen baarde de overheid grote zorgen en drukte zwaar op de uitgaven in de sociale zekerheid. Gevreesd werd voor het failliet van de welvaartsstaat. Opvallend was het grote aantal werkloze vrouwen. Sinds de jaren 1960 kende de Belgische arbeidsmarkt een groeiende vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie die door de overheid mee werd ondersteund. Opvallend was het grote aantal gehuwde vrouwen met kinderlast dat de arbeidsmarkt betrad. Ook de democratisering van het onderwijs bracht met zich mee dat steeds meer (jonge) vrouwen gingen werken.⁽²⁰⁾ Bovendien kende België in de jaren 1950 en 1960 een sterke verdoken werkloosheid: veel potentieel beroepsactieve vrouwen bleven thuis.⁽²¹⁾ Onder meer door een wijzigend consumptiepatroon kende het tweeverdienersgezin een langzame (her)opgang en betraden vele vrouwen de arbeidsmarkt. Door de horizontale en verticale arbeidsmarktsegregatie - waarbij vrouwen vooral werkzaam waren in een beperkt aantal sectoren en steeds de laagste, uitvoerende functies bekleedden - bleken vrouwen echter zeer kwetsbaar als werknemerscategorie. Automatisering en herstructureringen (onder andere in de textielsector) eisten hun tol. De vrouwelijke arbeidsreserve bleek overbodig geworden maar woog wel door op de sociale zekerheid. Het kostwinnersmodel (bestaande uit een mannelijke kostwinner met een afhankelijke huisvrouw en kinderen) werd terug aangehaald als basis voor de hertekening van de welvaartsstaat. Discriminaties inzake werkloosheidsuitkeringen werden ongedaan gemaakt in de eerste helft van de jaren 1970 maar in 1980 werden er al nieuwe gecreëerd, en wel door drie categorieën van werklozen in te stellen. De uitkeringen voor alleenstaanden en samenwonenden waren (en zijn dat nog steeds) aanzienlijk lager dan de uitkeringen voor gezinshoofden. Vrouwen behoorden voor het overgrote deel tot de eerste twee categorieën.⁽²²⁾ Vrouwenorganisaties kloegen over de 'jacht' van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) op werkloze vrouwen en over het feit dat in sommige centra vrouwen werden uitgesloten van een aantal beroepsopleidingen.

De invoering van de spt was dus, naar onze mening, een subtiele manier om vrouwen van de arbeidsmarkt te weren. Vooral het tijdstip van invoering maakt de spt 'verdacht', met name in een periode van krappe overheidsbudgetten, terwijl er onder de vorige regeringen wel een reserve was voor de financiering van de spt. Ook het feit dat de spt als het ware het parlement werd 'binnengesmokkeld' via de programmawet, doet vragen rijzen.

De spt: een delicaat thema

De reden waarom de spt op zulke stiekeme wijze het parlement werd binnengesluisd, had alles te maken met de weerstand die ondertussen tegen deze maatregel gegroeid was, zowel bij bepaalde vrouwenorganisaties als bij de oppositiepartijen. Voor de socialisten kon een dergelijke maatregel absoluut niet door de beugel en kaderde hij in een beleid dat een terugkeer van de vrouw naar de haard beoogde. Niet dat de socialisten altijd zo afkerig hadden gestaan ten opzichte van een opvoederstoelage. Vlak na WO II zagen zij geen graten in het ideaal van de moeder aan de haard, op voorwaarde dat de buitenshuis werkende vrouw op gelijke voet zou worden behandeld met de thuisblijvende vrouw. Ook het ABVV wenste, bij monde van haar nationaal secretaris Nathalis De Bock, de invoering van de haardtoelage, en in 1953 eiste de vakbond zelfs een verhoging van de toelage. In 1956 keerde het ABVV echter prompt zijn kar en eiste de afschaffing van de haardtoelage, wat een jaar later werd verwezenlijkt door de socialistische minister Eli Troclet. Ook de socialistische vrouwenorganisatie SVV was het idee van een opvoederstoelage niet ongenegen. In 1953 ging ze zelfs nog een stap verder door te alluderen op een vergoeding ter compensatie van de economische waarde van het werk verricht door de huisvrouw, een huishoudloon dus.⁽²³⁾

Maar door de ideeën van mei '68 en de nieuwe sociale bewegingen die hieruit voortsporen, kende het feministische gelijkheidsdenken een sterke doorbraak. Maatregelen zoals de spt stonden hier haaks op omdat ze beschouwd werden als symbolen van de oude (patriarchale) orde. De 'traditionele' vrouwenbeweging ging deels mee met deze evolutie en besteedde vanaf het begin van de jaren 1970 aandacht aan gelijkheid van kansen in onderwijs, gezin en arbeid. Jet Nauwelaerts, provinciaal senator en jarenlang federaal SVV-secretaresse van het arrondissement Mechelen, wees tijdens de debatten voor de stemming van de programmawet in 1975, de spt van de hand wegens zijn rolbevestigende karakter. Een gezinspolitiek gericht op een beperkte groep, met name de thuisblijvende moeders, strookte niet met de socialistische visie.⁽²⁴⁾ In 1978 trok Mandy Nauwelaerts in de *Stem der Vrouw* stevig van leer tegen de spt, die als enig doel had de werkloze vrouw terug naar de haard te drijven en de kansengelijkheid die SVV voorstond, belemmerde. Toch vinden we ook een dissidente stem binnen de socialistische vrouwenbeweging: Betty Frantzen-Deley bekende zich in 1975 voorstander van de spt indien tegelijkertijd ook de collectieve kinderopvang werd uitgebouwd.⁽²⁵⁾ Op die manier konden vrouwen een vrije keuze maken tussen arbeid buitenshuis of thuis-

blijven voor de kinderen. Ging het hier om een generatieconflict tussen twee vrouwen? Pas eind jaren 1960 groeide bij de socialistische vrouwenbeweging het besef dat de vrije keuze tussen arbeid buitenshuis of thuisarbeid niet bestond wegens het dominante rollenpatroon. Ook het ABVV had ondertussen bij monde van haar Nationale Vrouwencommissie laten weten dat de spt niet paste in een sociaal-economisch beleid dat zich socialistisch noemde.⁽²⁶⁾

Het duurde wel enige tijd voordat de partijleiding rekening hield met de (gewijzigde) stellingname van haar vrouwen- en vakbeweging omtrent de spt. Pas in 1977 noemde BSP-voorzitter Willy Claes de spt "*een eis waarop wij niet kunnen ingaan*" en meende hij dat het beter was de openbare kinderopvang verder uit te bouwen. Maar misschien was deze wending van de BSP toch niet geheel verrassend. In de drie regeringsverklaringen die beloofden werk te maken van de spt, betrof het van socialistische zijde vooral een toegeving aan de CVP om haar coalitiepartner gunstig te stemmen. De spt was voor de CVP immers een thema waaruit politieke munt kon geslagen worden. De socialistische minister van Gezin en Huisvesting Gustave Breyne kreeg in 1968 de opdracht de spt te verwezenlijken. Hij stelde hiervoor een werkgroep aan die een sociaal statuut van de moeder moest opstellen, waartoe ook een opvoedersvergoeding zou behoren. Ondanks de vertegenwoordiging van de BGJG binnen deze werkgroep, kwam er niets concreets uit de bus. Nog tijdens dezelfde legislatuur werd het Beheerscomité van de Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers belast met het onderzoek naar de toekenningsmodaliteiten van de spt en het bedrag dat hiervoor jaarlijks uit de reserves van de kinderbijslagsector diende gehaald te worden. Het Beheerscomité weigerde zich echter over de spt uit te spreken, wat niet verwonderlijk is aangezien in het Beheerscomité de grootste tegenstanders van de spt, onder meer de syndicale wereld, terug te vinden waren.

Maar niet enkel de symboolfunctie maakte van de spt een gevoelig thema, ook de mogelijke financieringsbron en de toekenningsmodaliteiten maakten van de maatregel een hete aardappel die door de verschillende ministers naar elkaar werd doorgeschoven. Aangezien de spt werd voorgesteld als een maatregel die kaderde in het gezinsbeleid, behoorde de verwezenlijking ervan tot de bevoegdheid van de minister van het Gezin. Zoals hierboven vermeld leidden de beleidsdaden van minister Breyne tot weinig resultaat. Maar ook de volgende minister van het Gezin Léon Servais (die nochtans van PSC-strekking was) ondernam geen doortastende actie om de spt te verwezenlijken. In de regering-Leburton-Tindemans-De Clercq (socialisten, christen-democraten, liberalen) (26 januari 1973 - 19 januari 1974) werd CVP-ster Maria Verlackt staatssecretaris van het Gezin en hoewel zij zich een groot voorstander van de spt noemde, deed ze er niets noemenswaardig mee. Haar opvolger Jos De Saegher (CVP) verklaarde zich akkoord met de spt maar meende dat de financiering ervan diende te gebeuren via de kinderbijslagsector en hiervoor was minister van Sociale Voorzorg Placide De Paepe (CVP) verantwoordelijk. Hij gaf hieraan zijn fiat maar

HUISVROUWEN
VOOR EEN BETERE
HUISHOUDING

RAADPLEEGT
DE HUISHOUDKUNDIGE WERKEN VAN DE
VRIJZINNIGE WERKMANSBIBLIOTHEEK
LEREN VEREERT

*Affiche van de Vrijzinnige Werkmansbibliotheek die zich
specifiek tot de huisvrouwen richt, eind jaren 1940*

stelde dat de ministers van Begroting (CVP) en van Middenstand (PLP) de spt tegelijkertijd zouden moeten realiseren voor ambtenaren en zelfstandigen, aangezien deze beroepscategorieën beschikten over aparte kinderbijslagkassen. In de regering-Tindemans I konden de coalitiepartners het ook moeilijk eens worden over de vraag of de spt moest beperkt worden tot de thuisblijvende moeders of dat ook buitenshuis werkende moeders van de premie konden genieten. Aanvankelijk stonden de liberalen zelfs sceptisch ten opzichte van de spt, maar in ruil voor de belofte tot een gedeeltelijke decumulatie van de inkomens van gehuwden, verleenden zij hun steun aan de invoering ervan.

Reacties vanuit de vrouwenbeweging⁽²⁷⁾

Hoewel de spt ook voor de SVV absoluut niet door de beugel kon, waren het vooral enkele nieuwe, linkse vrouwenorganisaties die actief de strijd aanboden. Vooral het Vrouwenoverlegkomitee (VOK) ging over tot concrete actie. Het ondernam zelfs twee pogingen om de koning van haar standpunt te overtuigen. Met de BGJG werd een vergadering georganiseerd, waarop het VOK vooral zijn ongenoegen kenbaar maakte over het monddood maken van leden van de BGJG die kritiek uitten op de spt. Toen de Bond Zonder Naam tot tweemaal toe een spreuk uitbracht die suggereerde dat de thuisblijvende moeder noodzakelijk was voor een goede ontwikkeling van het kind én de maatschappij, reageerde het VOK eerst met een brief, daarna door zelf een spreuk uit te brengen: *"Vrouwen laat je niet vlooien ... Phil Bosmans wil je kooien."* Op twee vrouwendagen werden anti-spt-pamfletten rondgedeeld, die ook werden verstuurd naar alle volksvertegenwoordigers. Ook de feministische denktank Links en Feministisch (LeF) nam in zijn cahiers de spt grondig op de korrel. Vooral Renée Van Mechelen maakte van de anti-spt-strijd haar persoonlijke kruistocht en wijdde verschillende artikels aan de spt. De Pluralistische Aktiegroep Gelijke Kansen Man en Vrouw (PAG) was aanvankelijk voorstander van de spt maar toen de groep 'verlinkste' werd ook hier de spt resoluut afgewezen. Het anti-spt-standpunt werd evenwel niet enkel uitgedragen door de linkse vrouwenbeweging. Misschien enigszins verrassend is de houding van de politieke vrouwengroep van de CVP, Vrouw en Maatschappij (V&M). V&M wees de spt af wegens het rolbevestigende karakter van de maatregel en wees op de moeilijkheden die vrouwen ondervonden wanneer ze na lange afwezigheid de arbeidsmarkt opnieuw wensten te betreden. Buitenshuisarbeid was volgens V&M één van de absolute voorwaarden tot emancipatie. Het vrijekeuzeargument - dat door de andere christelijke vrouwenorganisaties werd gehanteerd - werd door V&M verworpen als zijnde onrealistisch aangezien deze keuze steeds werd beïnvloed door het rollenpatroon. V&M ging met deze standpunten regelrecht in tegen de partijlijn en kreeg het verwijt elitair te zijn. Nochtans liet ook de ACV-Syndicale Dienst voor vrouwen een dissidente stem horen binnen de christelijke zuil. Aanvankelijk was het ACV voorstander van een spt maar in 1968 oordeelde een studiegroep dat de invoering van een opvoederstoelage geen haalbare kaart was. Andere maatregelen die de combinatie buitenshuisarbeid en gezin versoepelden, verdienden de voorkeur. Na 1974

prijkte de spt niet langer op het verlanglijstje van de Syndicale Dienst. Wellicht is het geen toeval dat Sara Masselang, de Nederlandstalige verantwoordelijke van de Syndicale Dienst, ook actief was binnen V&M. De Katholieke Arbeidersvrouwen (KAV) en het Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen (KVLV) betoonden zich dan wel weer hevige voorstanders van de spt.

De spt vond ook veel bijval bij de georganiseerde huisvrouwen. In het midden van de jaren 1970 ontstonden twee organisaties, de werkgroep Herwaardering Gezin en een groep rond het tijdschrift *Gezinsvrouw*, die ijverden voor de herwaardering van de thuisblijvende moeder en voor een opvoederstoelage als wezenlijke (morele) overheidssteun aan de thuisopvoeding. De spt zoals die was geconcipeerd door de beleidsmakers - hoewel het KB dat onder meer het bedrag van de spt diende te bepalen er nooit kwam, circuleerde in de media een bedrag tussen 3000 en 4000 frank - was de 'gezinsvrouwen' echter te min: zij eisten een bedrag dat een heus loon zou evenaren.

Een valse overwinning

De echte reden voor het uitblijven van de spt is niet zo makkelijk te achterhalen. De meest voor de hand liggende verklaring is het ontbreken van financiële middelen. Daarbij komt dat, onder meer door de acties van de vrouwenorganisaties, de spt niet langer 100% politiek correct was. De spt was, ondanks de stipulering in de wettekst dat hij diende toe te komen aan de 'natuurlijke persoon' die het kind opvoedt, en dus niet uitsluitend aan de moeder, verworden tot een icoon van de oude, patriarchale orde op een moment dat gelijke kansen en emancipatie op de politieke agenda kwamen. Ook mag het gelobby van bepaalde vrouwenorganisaties niet onderschat worden. Vooral de invloed van V&M is hier opmerkelijk: is het aan deze politieke vrouwenorganisatie toe te schrijven, en in het bijzonder aan Miet Smet, dat de spt sinds 1979 niet langer in het CVP-partijprogramma stond?⁽²⁸⁾ Wellicht hebben al deze factoren meegespeeld in het uitblijven van de uitvoeringsbesluiten die de spt concreet gestalte dienden te geven. Betekende dit nu dat tegenstanders van de spt op beide oren konden slapen? Door het uitblijven van de uitvoeringsbesluiten van de spt werd de opvoedende arbeid van de thuisblijvende moeder inderdaad niet geïnstitutionaliseerd door middel van een premie. Dit wil echter niet zeggen dat er geen andere maatregelen werden doorgevoerd die steunden op het model van het kostwinnersgezin. Toen duidelijk werd dat de spt dode letter zou blijven, gingen er stemmen op om de opvoedende thuisarbeid via een andere weg financieel te waarderen. De fiscaliteit leek hiervoor de aangewezen weg. In 1980 werd het zogenaamde splittingsysteem ingevoerd, waarbij een deel van het inkomen van de werkende partner werd afgesplitst en toebedeeld aan de thuisblijvende echtgeno(o)t(e). Dit deel was belastingvrij. In feite ging dit splittingsysteem nog veel verder dan de spt: hierbij werden niet alleen de thuisopvoedingsarbeid beloond maar ook personen die thuisbleven om zich volledig aan het huishouden te wijden. De totstandkoming van het splittingsysteem was een voorbeeld van een typisch Belgische

'ruil'. De liberalen keurden het goed op voorwaarde dat er een verdere decumulatie van de inkomens van gehuwden zou komen. Beide systemen waren beperkt tot de lagere inkomens. Daarom had de decumulatie vooral een symbolische waarde: het inkomen van tweeverdienersgezinnen lag vaak boven deze grens en dus konden maar een beperkt aantal gezinnen van deze maatregel genieten. Het splittingsysteem vervulde ook een symbolische functie, maar was tegelijk een reële aanmoediging om thuis te blijven. Of anders gezegd: de decumulatie zou weinig vrouwen aanzetten om uit werken te gaan, het splittingsysteem kon voor vele vrouwen wél de doorslag geven om thuis te blijven. Zeker voor jonge vrouwen zou dit een rationele keuze zijn: als men werkt gaat dit gepaard met vele 'bijkomende' kosten (kinderopvang, vervoer). De financiële winst en het eventuele genot dat men uit buitenshuisarbeid put, worden dan verwaarloosbaar en wegen soms niet op tegen de nadelen. Men zou dus kunnen stellen dat de overheid door het toekennen van fiscale voordelen toch trachtte in te grijpen in de vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie.

Hoewel ook het splittingsysteem principieel geen genade vond bij de vrouwenorganisaties die zich tegen de spt hadden uitgesproken en splitting symbolisch gezien nog een stapje verder ging dan de spt, was er bijzonder weinig protest tegen de maatregel. Na tien jaar 'spt-dreiging' - de vrouwenorganisaties waren steeds blijven ageren tegen de spt, ook na de goedkeuring van de wet, aangezien de spt pas echt in werking kon treden als de uitvoeringsbesluiten waren opgesteld - was de beweging moegestreden. Andere thema's eisten meer de aandacht op, zoals geweld tegen vrouwen en liberalisering van abortus.

Oude wijn in nieuwe zakken ...

Het doel van de haardtoelage was van meet af aan ondubbelzinnig: werkende gehuwde vrouwen afraden te participeren aan de arbeidsmarkt. De toelage zag het levenslicht in volle recessie en werd prompt afgeschaft toen het economische tijt keerde en een grotere input van arbeidskrachten zich opdroeg.

De spt werd pas later ingeschakeld in een ontradend tewerkstellingsbeleid ten opzichte van vrouwelijke werknemers. Aanvankelijk stond de spt symbool voor de voltooiing van de welvaartsstaat die steunde op het kostwinnersgezin. In crisistijd bleek de spt plots nodig om die welvaartsstaat van de ondergang te redden. Het tijdstip van invoering ondersteunt deze stelling: in een periode van budgettaire krapte en bezuinigingen was er wél geld voor de spt. Uiteindelijk bleken er dan toch geen financiële middelen voorhanden te zijn om de spt te verwezenlijken. Dit wilde echter niet zeggen dat deze piste door de beleidsvoerders werd verlaten. De fiscaliteit bood de oplossing en verbreedde zelfs de scope van het opzet: niet alleen de opvoedingsarbeid thuis werd zo beloond, maar ook personen die zich uitsluitend wijdden aan het huishouden kregen nu een financiële stimulans. Moeders én huisvrouwen werden nu aangemoedigd om thuis te blijven. Hiermee maakten de beleidsvoerders een duidelijk statement: het

recht van de vrouw op arbeid was nog steeds secundair en ondergeschikt aan de belangen van de economie en de overheid. In tijden van crisis werd teruggegrepen naar het kostwinnersgezin.

We vinden nog andere gelijkenissen tussen de haardtoelage en de spt. Beide maatregelen werd op 'stiekeme' wijze totstandgebracht, de toelage via een regentsbesluit en de spt via een artikel in de programmawet. Tegenstanders van een opvoedersvergoeding werden zo voor een voldongen feit gesteld. De argumentatie van de voorstanders van beide premies verschilt in wezen ook niet, alleen waren de argumenten voor de spt iets subtieler, met als voornaamste het vrijekeuzeargument, aangepast aan de tijdsgeest.

Eigenlijk kunnen we spreken van een zekere continuïteit: na de afschaffing ervan is de haardtoelage nooit van de politieke agenda verdwenen. In essentie was de spt gewoon een modernere versie van de haardtoelage, oude wijn in nieuwe zakken dus. Het splitsingsysteem ging nog verder of de wijn smaakte nóg zuurder ...

Epiloog

Net als dertig jaar geleden weerklinkt uit dezelfde hoek van de vrouwenbeweging kritiek op de voorstellen en realisaties van de vorige minister van Welzijn Mieke Vogels. Het VrouwenOverlegKomitee (VOK) en de Vrouwenraad menen dat Vogels met verkeerde oplossingen komt voor het zorgtekort en nemen haar vooral bepaalde argumenten kwalijk die zij hanteert ter verdediging van een opvoedersvergoeding. Zo stelde de minister: *"De actieve welvaartsstaat heeft ook niet de emancipatie gebracht die velen verwachtten. Ik word geconfronteerd met de keerzijde: met de depressies, de zelfmoorden en de ontspoorde jongeren."* (29) De Vrouwenraad waarschuwt voor de valstrik die een thuisopvoedingspremie kan vormen voor vrouwen op het gebied van sociale zekerheidsrechten en de versterking van de seksesegregatie. Ze vindt Vogels' visie *"een heel enge conservatieve interpretatie van de actieve welvaartsstaat"* en stelt dat *"vrouwen niet dienen om budgettaire tekorten op te vangen."* (30) Het discours van voor- en tegenstanders vertoont opvallende gelijkenissen met de argumentatie die dertig jaar geleden in het spt-debat werd gehanteerd...

Er zijn nog meer parallellen te trekken met de jaren 1970. Ook nu duiken natalistische argumenten terug op. In de media verschijnen meer en meer artikels die wijzen op het geboortekort en de dramatische gevolgen hiervan voor het betaalbaar houden van het pensioenstelsel. Als mogelijke oplossing voor het demografische probleem worden onder meer fiscale en economische maatregelen voorgesteld. Een zorgloon zou volgens de NVA een positief effect hebben op het geboortecijfer. En dan is er nóg een parallel met de jaren 1970: de toenemende werkloosheid. Maatregelen ter ondersteuning van gezin en arbeid dienen op die manier een dubbel doel. Minister Vogels stelde onomwonden: *"Tijdskrediet, deeltijdse banen en zorgverloven zorgen dat er meer mensen op de arbeidsmarkt komen."* (31) Zullen werkende vrouwen opnieuw een stap terugzetten of zullen de effecten van deze maatregelen minder 'gegenderd' zijn dan dertig jaar geleden?

- (1) Vogels onderzoekt zorgvergoeding familielid. In: *De Standaard*, 10.10.2002.
- (2) www.s-p-a.be/nieuws/overzicht/nieuws.asp?IID=878, geraadpleegd op 4/3/2003.
- (3) E. LAMBRECHTS, *Vrouwenarbeid in België: het tewerkstellingsbeleid inzake vrouwelijke arbeidskrachten: 1930-1972*, Brussel: CBGS, 1979, p. 115.
- (4) *Documents parlementaires Sénat, 1933-1934*, nr. 84, pp. 1-4.
- (5) E. VAN DEN BOSCH, *Vrouwenarbeid?! De visies van de Belgische parlementairen op enkele specifieke problemen rond vrouwenarbeid; nachtarbeid, de premie voor de moeder aan de haard en gelijk loon voor gelijk werk, 1910-1960*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1998, p. 134.
- (6) E. LAMBRECHTS, *Vrouwenarbeid in België [...]*, pp. 119-120.
- (7) E. VAN DEN BOSCH, *Vrouwenarbeid?! [...]*, p. 146.
- (8) E. LAMBRECHTS, *Vrouwenarbeid in België [...]*, pp. 120-123.
- (9) R.-M LAGRAVE, Opleiding en arbeid van vrouwen: een emancipatie onder voorgedij. In: G. DUBY en M. PERROT (eds.), *Geschiedenis van de vrouw. De Twintigste Eeuw*, Amsterdam: Agon, 1993, p. 414.
- (10) K. OFFEN, Body politics: women, work and the politics of motherhood in France, 1920-1950. In: G. BOCK & P. THANE (eds.), *Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*, London: Routledge, 1991, pp. 145-150.
- (11) E. VAN DEN BOSCH, *Vrouwenarbeid?! [...]*, pp. 150-152 en p. 155.
- (12) M. MALISSE, *Het federaliseringsproces bij de gezinsvereniging "De Bond". Periode 1960-1980. Gevolgen op het vlak van de algemene werking en de gezinsactie. Pluralisme en vrouwenemancipatie in Vlaanderen*, KUL, licentiaatsverhandeling, 1980, p. 183.
- (13) *Annales Parlementaires Sénat, 1954-1955*, p. 1284.
- (14) S. VAN RIE en C. HOEDEMAECKERS, Het Machtigste Wapen. Vrouw en arbeid, 1945-1990. In: D. DE WEERDT (red.), *De dochters van Marianne*, Antwerpen: Hadewijch, 1997, pp. 256-257.
- (15) M. DE METSENAERE, M. HUYSEUNE en M. SCHEYS, Gewapend met het [...], pp. 542-543.
- (16) BGJG, studiedienst, spt-map 1, De S.P.T. in het raam van een sociaal statuut van de moeder; F. VAN MECHELEN, Steeds opnieuw de sociaal-pedagogische toelage. In: *De Bond*, (1973)9, p. 1.
- (17) BGJG, studiedienst, spt-map 1, Tussenkost bij de bespreking van de begroting van Volksgezondheid en van het Gezin voor het dienstjaar 1967. Door Prof. F. Van Mechelen. Kamerlid.
- (18) E. DE MAESSCHALCK, *Een Bond voor alle gezinnen. Geschiedenis van de gezinsbeweging in Vlaanderen*, Brussel: BGJG, 1996, p. 178.
- (19) BGJG, studiedienst, spt-map 2, Minister De Paepe antwoordt ontwijkend over S.P.T.; M. DE PRINS, De S.P.T. Wat doen we ermee? In: *Raak. Maandblad kristelijke arbeidersbeweging*, 31(1979)11, p. 11.
- (20) M. DE METSENAERE, M. HUYSEUNE en M. SCHEYS, Gewapend met het [...], pp. 540-541.
- (21) W. VAN DONGEN, D. MALFAIT en K. PAUWELS, *De dagelijkse puzzel 'gezin en arbeid'. Feiten, wensen en problemen inzake de combinatie van beroeps- en gezinsarbeid in Vlaanderen*, Brussel: CBGS, 1995, pp. 9-10.
- (22) S. VAN RIE en C. HOEDEMAECKERS, Het Machtigste Wapen [...], pp. 256-257.
- (23) S. VAN RIE en C. HOEDEMAECKERS, Het Machtigste Wapen [...], p. 239, 241, 244.
- (24) *Parlementaire Handelingen Senaat*, 31.12.1975, pp. 1146-1148.
- (25) M. NAUWELAERTS, Op kosten van de vrouw: S.P.T. In: *Stem der Vrouw*, 64(1978)5-6, p. 3; B. FRANTZEN-DELEY, De nieuwe gezinspolitiek. In: *Socialistische Standpunten*, (1975)2, p. 83.
- (26) Amsab, ABVV, Aux participants de la semaine d'études de Zeezicht. Objet: semaine d'études "Femmes au travail", nr. 1009; S. VAN RIE en C. HOEDEMAECKERS, Het Machtigste Wapen [...], p. 255.
- (27) Ik bespreek hier maar een deel van de organisaties en groepen die de (Vlaamse) vrouwenbeweging vormden in de jaren zeventig, met name zij die meerdere malen tegen of voor de spt pleitten (in artikels, via acties, ...). Voor een vollediger overzicht van de standpunten van de Vlaamse vrouwenorganisaties en een uitgebreide bronverwijzing zie: S. BOLLEN, *De sociaal-pedagogische toelage. Historiek en polemiek 1965-1981*, VUB, licentiaatsverhandeling, 2001.
- (28) L. VAN MOLLE en E. GUBIN, *Vrouw en politiek in België*, Tiel: Lannoo, p. 134.
- (29) Vogels onderzoekt [...].
- (30) http://www.vrouwenraad.be/persberichten/2002/terug_naar_af.html, geraadpleegd op 04.03.2003.
- (31) Persmededeling van het Kabinet van minister Mieke Vogels. Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid, Gelijke Kansen en Ontwikkelingssamenwerking. Minister Vogels: En combinatiebeleid én werkgelegenheidsbeleid, 05.09.2002.